

'filmische' illusie van akoestisch geluid

Sartres akoestische blik vertoont overeenkomsten met wat eigenlijk al een niet te onderschatten effect was van het masker in het Griekse theater: het masker maskeerde letterlijk de spreker, en vervreemde zo de stem van haar bron. Het onzichtbare geluid heeft iets zelfstandigs, iets 'uncanny'. Dit principe is nochtans sinds de fonografie, de radio en de telefoon inherent deel geworden van onze moderne luistercultuur. We kijken er gewoon niet meer van op, hoewel de splitsing van geluid en bron verstrekkende gevolgen heeft gehad voor het luistergedrag van vandaag. Dit werd kennelijk al lang voorbereid in het theater. Zoals in *To You, The Birdie!* al blijkt, maakt The Wooster Group dankbaar gebruik van onze moderne luistergewoontes en klanklandschappen. Maar laat mij eerst even ingaan op de gevolgen hiervan voor de luisterattitudes van de moderne toehoorder.

Geluid waarvan de oorsprong niet meteen zichtbaar is, duidde Pierre Schaeffer zo'n halve eeuw geleden voor het eerst aan met de term 'akoestisch' geluid. De akoestische blik van Sartre ontstond ook in een dergelijke, akoestische context. De term werd vermoedelijk voor het eerst vermeld door Jérôme Peignot in het Frans als 'acousmatique', van het Griekse *akousma*, wat zoveel als auditieve perceptie betekent. Pierre Schaeffer pikte de term op uit een woordenboek toen hij de *musique concrète* een theoretische basis wilde geven in zijn *Traité des objets musicaux* (1966) en koppelde het aan het begrip 'sonorisch object': door de elektronische opname werd geluid als object losgekoppeld van haar oorsprong en leidde het voortaan een eigen leven. Los van het theoretische idealisme, haalde R. Murray Schafer in zijn inleiding op de *sound-scape-analyse*, *The Tuning of the World* (1977), sterk uit tegen akoestisch geluid. Hij bestempelde dit neerbuigend als 'schizofonisch'.

Antonin Artaud, schizofon zelf, zou naar verluid ook zwaar teleurgesteld zijn geweest in akoestisch geluid toen hij met film experimenteerde: het principe berust immers op een illusie, een luistergewoonte waarvan de bioscoopbezoeker zich vaak niet bewust is, waarbij de luidsprekers rondom het projectiedoek uit onze gedachten wordt gefilterd. Het geluid komt immers niet direct uit het beeld, én toch kleven we het geluid gemakkelijk aan de beelden. Artaud, die alle illusies het theater uit

wilde helpen, was duidelijk ontgoocheld in het principe en verliet de film. Het leverde hem uiteindelijk wel zijn meest illustere, doch verbannen meesterwerk op, het poëtisch-theatrale hoorspel *Pour en finir avec le Jugement de Dieu* (1947/48), dat de geschiedenis inging als de verwezenlijking van zijn *Theater van de Wreedheid* als een innerlijk theater, een theater waarbij je de beelden zelf moet verzinnen. Het geluid van dat hoorspel is even onvoorspelbaar als Sartres akoestische blik, die je onverhoeds betrapt in je verbeelding.

Filmtheoreticus Michel Chion heeft de meeste bijdragen geleverd over de effecten van 'akoestisering', van geluid in relatie tot beeld in film, zoals in zijn *Audio-Vision* (1994). Chion vergelijkt daarin akoestisch luisteren met Schaeffer's 'gereduceerd' luisteren (*l'écoute réduite*) als in de *musique concrète*. Het luisteren naar geluid op zich, zonder het obstakel van de visuele belichaming door zijn bron (akoestisch luisteren) zou gereduceerd luisteren tot gevolg hebben: een gedetailleerd en analytisch luisteren naar het geluid op zich, los van haar context of betekenis. Volgens Chion verwijst het begrip van akoestisering naar de Pythagorische bijeenkomsten waar de meester van achter een gordijn zijn leerlingen toesprak, zodat zijn fysieke aanwezigheid niet het woord en bijgevolg de boodschap zou belemmeren. Niettegenstaande de visuele afwezigheid van de geluidsbron is akoestisering wél ex negativo in termen van visualiteit gedefinieerd. Volgens Chion zou de akoestische situatie niet enkel een gereduceerd luisteren teweeg brengen, maar appelleert het ook aan de menselijke drang om geluid te lokaliseren: we willen geluid een oorzaak toedichten. Zelfs als er niet meteen visuele sporen van te vinden zijn, dan nog verbeelden we ons een oorzaak. Dus akoestisch geluid zou oorzakelijk of 'causaal' luisteren in de hand werken.

Akoestisering is niet kenmerkend voor elk geluid, maar het is eerder een effect van de media die het geluid (re-)produceren en een onmiddellijk zichtbaar verband uitsluiten. De taal echter denkt er steeds het verband bij en voedt het causaal luisteren, aangezien we geluid vaak vanuit een voorwerp of bron benoemen (waarmee bijvoorbeeld de 'zee in een schelp' wellicht één van de oudste auditieve metaforen is). De figuur die echter achter het gordijn staat, of zich achter het masker verschuilt én daardoor rechtstreeks tot onze verbeelding spreekt,